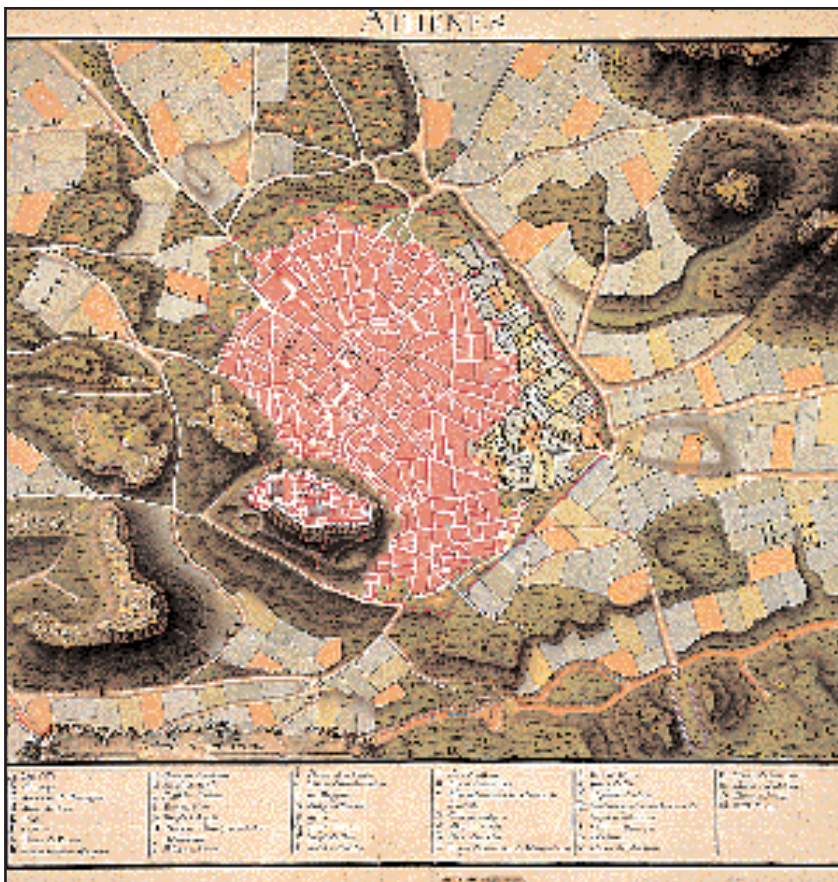

Ελληνικός χορός μπροστά στο Θησείο. Έργο του William Page.

Συλλογές της νεώτερης ιστορίας

Αποτελούν μοναδικά ντοκουμέντα για την πορεία του Έθνους από τον 19ο ως τις αρχές του 20ού αιώνα

Χάρτης των Αθηνών σχεδιασμένος από τον Coubault, 1800.

Της **Λουκίας Δρούλια**

Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών/ Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών

ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ μόνο η σπανιότητα των αντιτύπων, η πολυτελής τους στάχωση, η ποικιλία των εικόνων και τα μοναδικά έντυπα ή χειρόγραφα που χαρακτηρίζουν τις λαμπρές συλλογές της Γενναδείου βιβλιοθήκης· είναι –για τον κόσμο των μελετητών– η αξιόλογη πληρότητά τους ως προς τα θεματικά αντικείμενα που καλύπτουν. Φυσικά, στο βαθμό που μπορεί κανείς να μιλάει για πληρότητα σε τέτοιες περιπτώσεις, όπου πάντα υπάρχει κάτι που διαφεύγει.

Το βέβαιο είναι πάντως ότι ο ενδιαφερόμενος να μελετήσει θέματα του ελληνισμού στη διαχρονία και στο ευρύ γεωγραφικό του πλαίσιο, της Ανατολικής Μεσογείου, της ΝΑ. Ευρώπης και γενικότερα της διασποράς, προστρέχει οπωσδήποτε στη Γεννάδειο, βέβαιος ότι θα ικανοποιήσει τις ζητήσεις του. Και λίγες είναι οι φορές που απογοητεύεται.

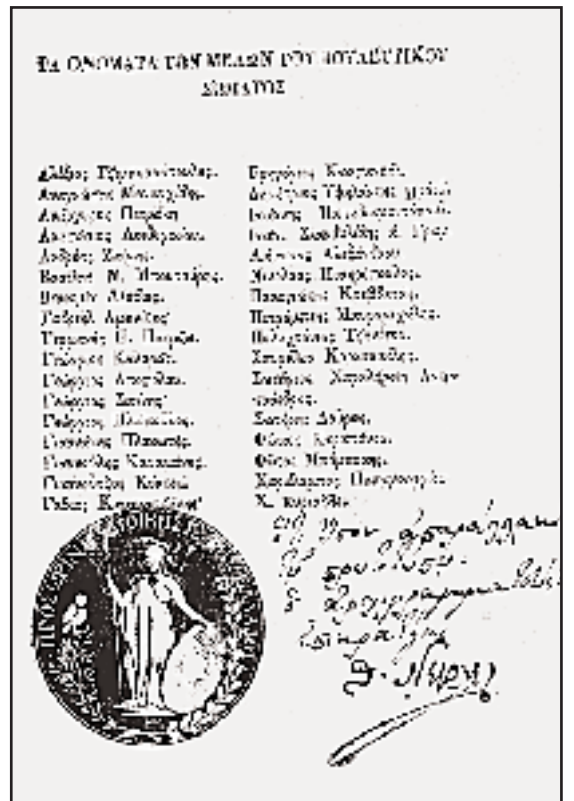
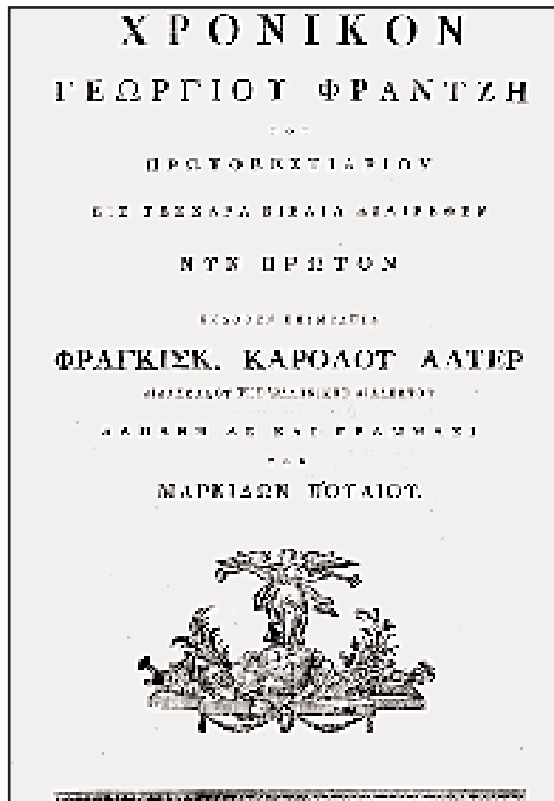
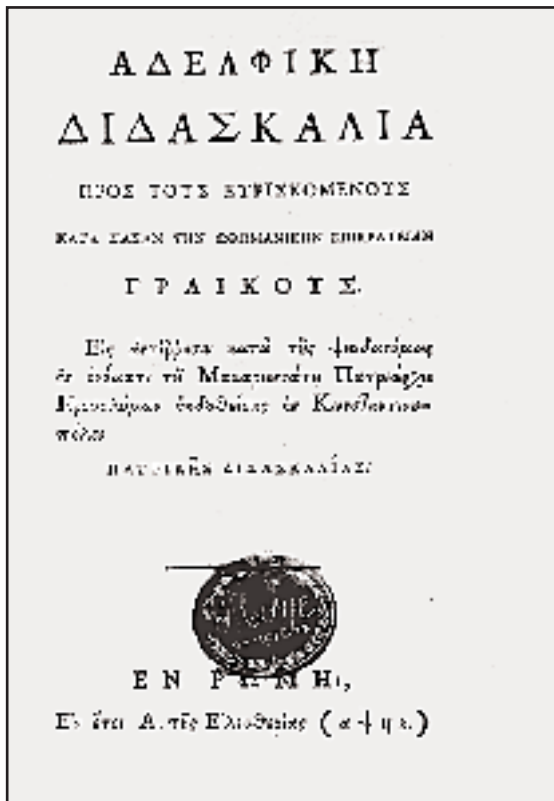
Η ειδική μέριμνα για πληρότητα που κατέβαλε ο ιδρυτής της βιβλιοθήκης («Σπανίως ησθάνθην την καρδίαν μου πάλλουσαν ζωηρότερα ή ευτυχέστερα...» έγραφε όταν ανεκάλυψε το χειρόγραφο της *Ιστορίας*

των Αθηνών του Ιωάννου Μπενιζέλου) και όσοι μετέπειτα ακολούθησαν το φωτεινό του παράδειγμα και τις επιθυμίες του, γίνεται φανερό σε κάθε βήμα όταν διερευνά κανείς τις συλλογές. Πέρα από την ανεύρεση του ζητούμενου υπάρχει ακόμα πάμπολλη συμπληρωματική πολύτιμη πληροφόρηση που έχει συγκεντρωθεί χάρη στις φροντίδες αυτές και που ίσως δεν θα ήταν εύκολο ή και δυνατό να εντοπιστεί από τους ερευνητές αν δεν την έβρισκαν μέσα στα ίδια τα αντίτυπα. Χειρόγραφα σημειώσεις, αποσπάσματα από καταλόγους δημοπρασιών, αποκόμματα εφημερίδων με αναγγελίες και βιβλιοπαρουσιάσεις, σπαράγματα φυλλαδίων κ.λπ. «παραγεμίζουν» τα βιβλία, συνοδεύουν τους χάρτες ή την πληθώρα των ποικίλων εικονογραφιών του Γεννάδιου ή περιλαμβάνονται στα μεγάλα κατάστιχά του, τα γνωστά ως scrap - books, προσφέροντας στον αναγνώστη ακόμα μια διάσταση του κάθε εντύπου: την ίδια του τη διαδρομή και ιστορία, ενώ παράλληλα τον οδηγούν σε πρόσθετες βιβλιογραφικές πληροφορίες.

Μανιώδης βιβλιόφιλος αλλά και ταυτόχρονα φιλέρευνος μελετητής ο Ιωάννης Γεννάδιος θα συνδυάσει

Συνέχεια στην 8η σελίδα

Αριστερά: Η «Αδελφική διδασκαλία» του Αδαμάντιου Κοραή. Ένα από τα πρώτα μανιφέστα της ελληνικής εθνικής χειραφέτησης. Ρώμη (Παρίσι), 1798. Κέντρο: Το «Χρονικόν» του Γεωργίου Φραντζή. Έκδοση των Μαρκίδων Πούλιου, Βιέννη, 1796. Δεξιά: Το Προσωρινό Πολίτευμα της Ελλάδος (Πρώτο Ελληνικό Σύνταγμα) με ιδίόχειρη υπογραφή του Θ. Νέγρη (1822).

Συνέχεια από την 7η σελίδα

το κυνήγι του σπάνιου, του ιδιαίτερου, με την επιδίωξη της εξαντλητικής και σφαιρικής πληροφόρησης. Πληροφόρηση που φθάνει σε υψηλές βαθμίδες πληρότητας εκεί όπου ταυτίζεται με τα δικά του προσωπικά ενδιαφέροντα. Η Ελλάδα της αρχαιότητας, η Ελλάδα που ξαναγεννιέται στους νεώτερους χρόνους αποτελούν πρωταρχικά τα σημεία αιχμής για τον ιδρυτή της βιβλιοθήκης. Η μέση περίοδος, η βυζαντινή, κάπως ισχνή στην αρχή, θα εμπλουτισθεί σημαντικά αργότερα, με τις νέες προσκτήσεις τις οποίες φρόντισαν να εντάξουν στη βιβλιοθήκη οι πρώτοι βιβλιοθηκάριοι που ανέλαβαν τη διεύθυνσή της. Ξεχωρίζει ανάμεσα στις προσκτήσεις αυτές η αγορά στα 1933 της σημαντικής συλλογής έργων για την ιστορία του Βυζαντίου και της Φραγκοκρατίας του διακεκριμένου Γερμανού ανθρωπιστή Ernst Gerland (1870 - 1934).

Σπάνια αντίτυπα

Μουσείο εκλεκτών και σπανίων αντιτύπων, λοιπόν, η Γεννάδειος, αλλά και σχολείο, εργαστήριο γνώσης υψηλού επιπέδου προάγει τις ελληνικές σπουδές από μόνη την έρευνα στις συλλογές της. Για τη νεοελληνική ιστορία και φιλολογία η αλήθεια αυτή γίνεται γρήγορα φανερή όταν πλησιάζει κανείς τους διάφορους τομείς, έτσι όπως του διέκρινε από την αρχή ο ίδιος ο Γεννάδιος. Διαχωρισμοί που συχνά κατοπνίζονται τα θέματα με τα οποία ασχολήθηκε ο ίδιος ως μελετητής της ιστορίας, ως διπλωματικός εκπρόσωπος, ως πολιτικό πρόσωπο, προσπαθώντας πάντοτε να παραθέσει εξαντλητικά τη σχετική βιβλιογραφία. Χαρακτηριστική στην περίπτωση αυτή είναι η θέση του απέναντι στο έργο του «εθνικού ιστοριογράφου», του Κωνσταντίνου Παπαρρηγόπουλου, το οποίο χαρακτηρίζει ως «πελαγώδες σύγγρα-

μα», «ωκεανόν αχανή, ον οφείλει ο ταλαίπωρος αναγνώστης να διεξέλθῃ άνευ πυξίδος...», τέλος «ως συνονθύλευμα», καθότι ο συγγραφέας δεν παρέχει στον αναγνώστη τη δυνατότητα να ελέγξει τις πηγές των πληροφοριών του.

Αυτό, λοιπόν, είναι το πνεύμα που πρυτάνευσε στη συγκρότηση της συλλογής: η προσφορά κάθε δυνατής μαρτυρίας. Και τούτο, καθώς φαίνεται, πραγματοποιήθηκε με μεγάλη επιτυχία στο τμήμα της νεώτερης ελληνικής ιστορίας. Κατά τον Peter Torring, παλιό διευθυντή της Γενναδείου, η συλλογή των εντύπων και του τεκμηριωτικού υλικού που αφορά στην περίοδο της Τουρκοκρατίας και του νεώτερου ελληνικού κράτους είναι μοναδική στην Ευρώπη και την Αμερική. Απορρέει, θα μπορούσαμε να πούμε σχηματικά, από τον θαυμασμό και την εκτίμηση του Ιωάννη Γεννάδιου για τον φιλελεύθερο λόγιο και αγωνιστή του '21 πατέρα του Γεώργιο, τον «σωτήρα της πατρίδος», όπως αποκαλέσθηκε, και από τη δική του φοσίωση στην ελληνική υπόθεση και τη συνεχή παρουσία του στο ελληνικό πολιτικό προσκήνιο, κατά το δεύτερο μισό του 19ου αι. και τις πρώτες δεκαετίες του 20ού.

Ευνόητο είναι ότι η τεκμηρίωση για την περίοδο της Τουρκοκρατίας και της νεώτερης ελληνικής ιστορίας δεν θα ήταν πλήρης αν δεν συμπεριλάβαινε τη βιβλιογραφία για τους λαούς και τις χώρες με τις οποίες ο ελληνισμός βρισκόταν κατά την ιστορική του διαδρομή σε άμεση συνάφεια. Έτσι, στη Γεννάδειο ο αναγνώστης βρίσκει πλούσιες συλλογές βιβλίων για την ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, για τις επιμέρους βαλκανικές χώρες, καθώς και για εκείνες της Μέσης Ανατολής. Παράλληλα, συμπεριλαμβάνονται όσα αφορούν τις πολιτικές και διπλωματικές σχέσεις των κρατών της Δυτικής Ευρώ-

πης και αργότερα των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής με τις χώρες της Ανατολικής Μεσογείου.

Ελληνική ανεξαρτησία

Ειδική ενότητα, που φέρει και το όνομά του, αποτελεί ο αγώνας της ελληνικής ανεξαρτησίας (Independence), όπου περιλαμβάνονται βιβλία, φυλλάδια, χειρόγραφα και έγγραφα, εικονογράφηση, χάρτες κ.λπ. που αφορούν στον αγώνα και στα γεγονότα που προηγήθηκαν και τον προετοίμασαν. Κοντά στα απομνημονεύματα των αγωνιστών, τις αφηγήσεις των ξένων εθελοντών, τα υπομνήματα και τις εκθέσεις των ξένων πρακτόρων και απεσταλμένων ή ακόμα των φιλοπερίεργων περιηγητών βρίσκονται οι ιστορικές συνθέσεις που αποτόλμασαν να συγγράψουν σύγχρονοι του Αγώνα Έλληνες και ξένοι αυτόπτες εν πολλοίς μάρτυρες, θέλοντας να αποτυπώσουν, ο καθένας από τη μεριά του, με τη δική του οπτική και τις δικές του σκοπιμότητες και πάντα με το επιχείρημα της αντικειμενικότητας, το μεγάλο αυτό γεγονός, τον Μεγάλο Ξεσηκωμό. Ανάμεσα σε όλα αυτά συγκαταλέγεται μια πλούσια συλλογή φιλελληνικών εντύπων, αυτοτελή δημοσιεύματα ή άρθρα από τον καθημερινό Τύπο, που κυκλοφόρησαν σε διάφορες γλώσσες στη Δυτική Ευρώπη και την Αμερική για να συμπαρασταθούν και να ενισχύσουν τον ελληνικό αγώνα φυσικά υπήρξαν και αντίθετες φωνές που αμφισβητούσαν τη νομιμότητά του και υποστήριζαν την ανάγκη να μη διαμελισθεί η Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ο Γεννάδιος στην προσπάθειά του να συμπληρώσει τις συλλογές ζητεί ακόμα και να αντιγραφούν στο χέρι ορισμένα φυλλάδια: «χειρόγραφο αντίγραφο καμωμένο για μένα από το αντίτυπο του Βρετανικού Μουσείου» σημειώνει στον κατάλόγό του, ενώ παράλληλα παρακολουθούμε την επιμονή

του να ταυτίζει τους συγγραφείς ανώνυμων έργων και να συγκεντρώνει σχετικές πληροφορίες από διαφορετικές πηγές. Η βιβλιογραφία για τον Αγώνα συνεχίζεται ως σήμερα, περιλαμβάνοντας ανελλιπώς, θα λέγαμε, όλες τις πρόσφατες εκδόσεις.

Ανατολικό Ζήτημα

Μια άλλη μεγάλη ενότητα αποτελεί το Ανατολικό Ζήτημα (Eastern Question), όπως την ονομάτισε ο ιδρυτής της βιβλιοθήκης. Ο ίδιος σημειώνει στον χειρόγραφο κατάλογο της συλλογής του, ότι πάσχισε επί πολλά χρόνια για να συλλέξει παντοειδές υλικό σχετικά με το θέμα αυτό: βιβλία, φυλλάδια, άρθρα από εφημερίδες και περιοδικά καταταγμένα θεματικά και χρονολογικά και δεμένα μαζί καλύπτουν την ποικιλία των επιμέρους θεμάτων που υπάγονταν σ' αυτό που αποκλήθηκε Ανατολικό Ζήτημα. Η γένεσή του, η πολιτική των μεγάλων δυνάμεων, ο πανσλαβισμός, οι εθνότητες των Βαλκανίων, αλλά και οι Κούρδοι, οι Δρούζοι, οι Μαρωνίτες, οι λαοί της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής, οι Εβραίοι και οι Γύφτοι, το βουλγαρικό ζήτημα, η ελληνική μοναστική παρουσία στις παραδουνάβιες ηγεμονίες και άλλα παρεμφερή θέματα μπορούν να μελετηθούν διεξοδικά μέσα από τη συλλογή αυτή.

Με λίγα λόγια, όλη η ελληνική ιστορία του 19ου αιώνα και του αρχομένου 20ού, η καποδιστριακή περίοδος, οι βασιλείες του Οθωνα και του Γεωργίου, η αγγλική κατοχή των Ιονίων Νήσων και η ένωσή τους με την Ελλάδα, ο αγγλογαλλικός αποκλεισμός στον Κριμαϊκό Πόλεμο, οι κρητικές επαναστάσεις, ο Μακεδονικός Αγώνας, ο πόλεμος του '97, οι Βαλκανικοί Πόλεμοι και τα μετέπειτα γεγονότα υπήρξαν αντικείμενο ιδιαίτερης μέριμνας του Γεννάδιου, ο οποίος συγκέντρωσε γι' αυτά θαυμάσιο ιστορικό υλικό. Αναφέρονται ενδει-

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

κτικά οι πλήρεις σειρές τω διπλωματικών βρετανικών γαλάζιων και γαλλικών κίτρινων βιβλίων για την Ελλάδα και την Τουρκία, των βρετανικών προξενικών εκθέσεων, των ελληνικών προϋπολογισμών, καθώς και οι αγορεύσεις του Σπ. Τρικούπη και άλλων πολιτικών ανδρών στη Βουλή, ποικίλα κυβερνητικά εγχειρίδια ή άλλο παρόμοιο υλικό.

Ας μνημονευθούν εδώ και τα σώματα των παλαιών ελληνικών εφημερίδων και περιοδικών που εκδόθηκαν στην Ελλάδα ή το εξωτερικό. Αν και όχι πολυπληθές το τμήμα αυτό, περιλαμβάνει ωστόσο ορισμένες πολύ σπάνιες σειρές ή αντίτυπα.

Βιογραφίες

Ιδιαίτερη ενότητα σχημάτισαν επίσης οι βιογραφίες προσωπικοτήτων της Ελλάδας ή της Ανατολής από τον 15ο αιώνα. Ξεχωριστά εντούτοις κατατάσσονται τα αποκτήματα της βιβλιοθήκης που αφορούν στον Αδαμάντιο Κοραή και τον λόρδο Μπάυρον, για τους οποίους ο Γεννάδιος, πέρα από το έντυπο και χειρόγραφο υλικό, συγκέντρωσε ακόμα προσωπικά τους αντικείμενα και ενθύμια.

Φυσικά, πλούσιο τεκμηριωτικό υλικό για τη νεώτερη ιστορία βρίσκεται ακόμα και σε άλλες ενότητες, όπως είναι το τμήμα της Θεολογίας ή της Γεωγραφίας και Περιήγησης με την πλούσια συλλογή χαρτών, τα τμήματα των χειρογράφων, των αρχαίων και του εικονογραφικού υλικού. Αξιόλογος εικαστικός θησαυρός η σειρά των 24 υδατογραφιών με σκηνές από την Ελληνική Επανάσταση που φιλοτέχνησε ο Παναγιώτης Ζωγράφος κατά παραγγελία και με τις υποδείξεις του στρατηγού Μακρυγιάννη.

Ολες αυτές οι πολύτιμες συλλογές του Γεννάδιου έχουν με τον καιρό σημαντικά αυξηθεί με νέες προσκτήσεις και δωρεές, που εμπλουτίζουν το αρχικό περιεχόμενο της βιβλιοθήκης και το συμπληρώνουν ως προς τη μεταγενέστερη περίοδο, ενημερώνοντας τη βιβλιογραφία ως τις μέρες μας. Είναι κοινή συνείδηση και αποδοχή ότι η Γεννάδειος ανταποκρίνεται επάξια στους σκοπούς τους οποίους της είχε τάξει ο ιδρυτής της.

Σημείωση:

Αναφέρονται ενδεικτικά ορισμένα από τα άρθρα που περιλαμβάνουν αναλυτικότερη περιγραφή των συλλογών της νεώτερης ιστορίας στη Γεννάδειο:

William Miller, «Modern Greek History in the Gennadeion», *Journal of Modern History*, II (1930) 612 - 628.

William Miller, «Additions to Modern Greek History in the Gennadeion», *Journal of Modern History*, IX (1937) 56-63.

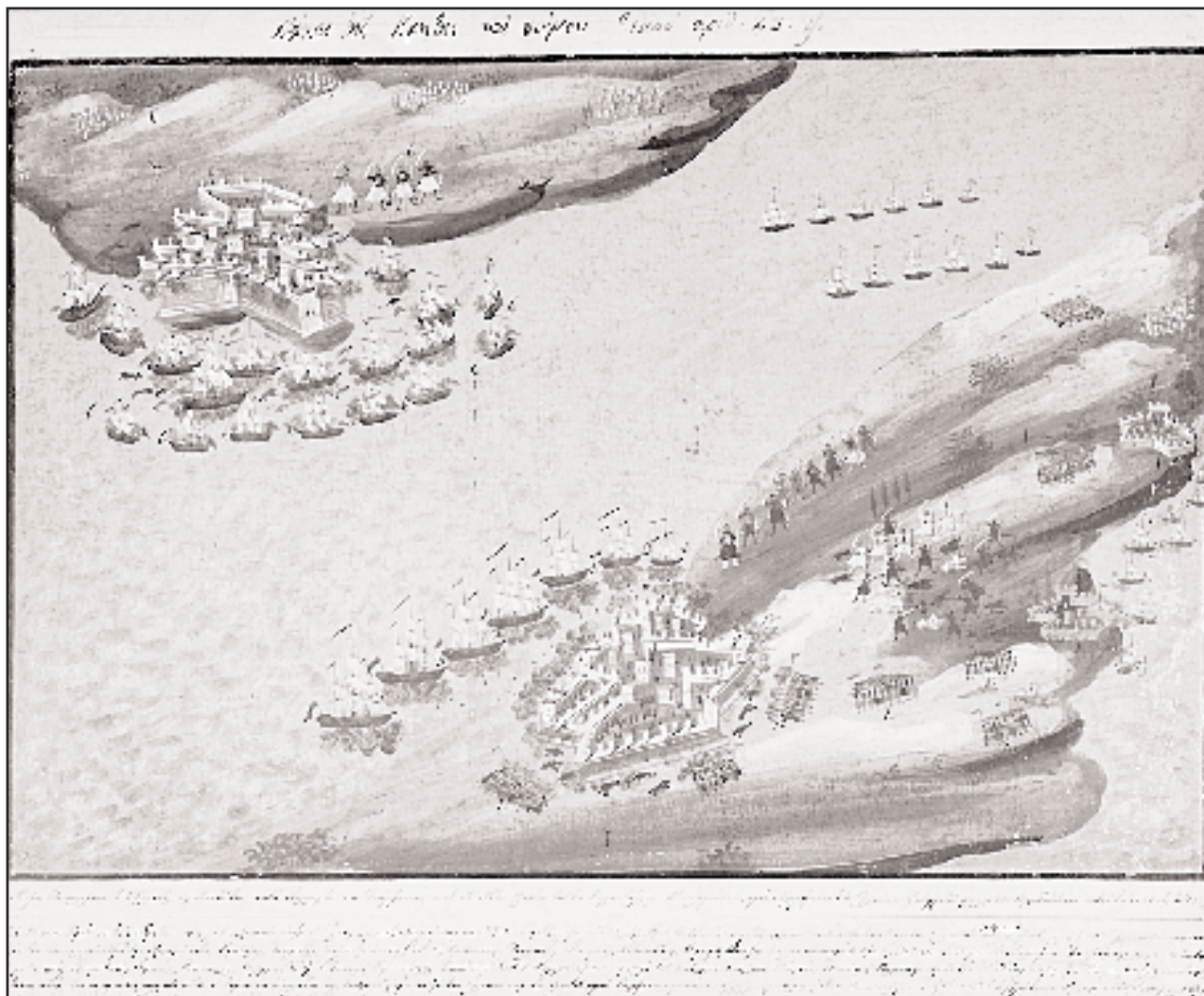
S. H. Weber, «Further Additions to Modern Greek Historical Material in the Gennadeion in Athens, 1937 - 1949», *Journal of Modern History*, XXII (1950), 250 - 266.

Peter Topping, *La bibliothèque Gennadeion. Son histoire et ses collections, L' Hellénisme Contemporain*, IX / 2-3 (1955) 121-148.

Peter Topping, *Sources for Ottoman History in the Gennadeion*, 1937 51-57.

Υδατογραφία του Παναγιώτη Ζωγράφου κατά παραγγελία του Στρατηγού Μακρυγιάννη (1836-1839).

«Μάχαι της Κρήτης και Σάμου». Υδατογραφία του Παναγιώτη Ζωγράφου (1836-1839).